
malcolm lowy szabálytalan regényírása

SÜKÖSD MIHÁLY

A kívülálló. Malcolm Lowry a század angol prózairodalmának máig legszabálytalanabb jelensége. Ha a lexikális bizonyítékokat nem ismerjük, regényeinek és novelláinak tárgyyszerű szövege alig utal angol íróra. Lowry Merseyside-ben született, egyetemi tanulmányait (korosztályánál egy évvel később) Cambridge-ben végezte, a halála előtti néhány esztendőtt Sussexben élte le, kézírataiba temetkezve: ezért és ennyiben angol író. Élete javát Anglián kívül töltötte, Spanyolországban és Kanadában, Párizsban, New Yorkban és Hollywoodban, Mexikóban, Burmában, Brit Kolumbiában és leginkább örökös útközben, valahonnan elindulva, valahová igyekezve, tenger és szárazföld határtalanságában elnyújtózva, időleges állomáshelyeken hónapokra-évekre lesátorozva, mindig továbbmozdulva, mindenütt otthonosan, mindenütt idegenül. Az irodalom intézményes keretein kívül élt, életében megjelent művei közül csak *A vulkán alatt* első (később javított) szövegváltozata keltett visszhangot, a kortársi angol prózáírókhoz alig hasonlítható, az elődök közül Joyce-ot bámulja, nem biztos, hogy jól érti, de mértékletesen, tehát eredményesen hasznosítja, és felismeri, nyilatkozatban, magánlevélben, regényszövegben tudatosítja a rokonságot a korábbi kívülállóval, a véletlenül angollá honosodott, de az akkori angol regényirodalomban ugyanígy rokontalan Joseph Conraddal. Az életrajzi adalékok nélkül az olvasmányélmény inkább amerikai írónak jelezné Lowryt, a szorongással, rettenettel, a természeti erőkkkel jelképező „gótikus” regény egyik mesterének, Melville örökösének, Faulkner görcsöltebb, gátlásosabb kortársának.

Malcolm Lowry negyvennyolc éves korában, 1957-ben halt meg, kora és országa regényírásának kívülállójaként. Életében alig ismerték, halála után fedezték fel, a *Vulkán* a hatvanas évek világsikere, helyét és szerepét tárgyilagosan megítélni talán mostanában alkalmas az idő.

Amatőr író. Lowry nemzeti hovatartozása esetleges, alkata rendhagyó. A századközép beláthatatlan számú, ma érdekes, holnapra elfeledett hivatásos regényírói között egyike a nagy amatőröknek. A jelző nem értéket, csak alkatot és módszert jelöl. Lowry már akkor író-amatőr, amikor még nem gondol regényre, csak kicsit világot járni indul a középiskola és az egyetem kötelező fokozatai között, áthajózik a fél világ tengerein, egyebek között cirkuszi vadállatokat szállít az Indiai-óceánon (az élmény, mint a mindig önéletrajzi anyaggal dolgozó Lowry minden adaléka, többször is megírásra kerül, véglegesen a *Pokolkő* egyik emlékképében: a viharban elpusztuló párducok, a trombitáló, okádó elefántok látomásában), aztán egyetemistának megy Cambridge-be, nagyon jól tanul, gazdag műveltségét nem mulasztja el a későbbi művekben szétosztani. Amatőr a tanulásban, utazásban, ivásban, munkában. Műkedvelő: amit csinál, arra nem külső élethelyzete, belátott körülményei kényszerítik rá, nem hivatásosként teszi, hanem mert kedvét leli benne.

Az e századi író-amatőr kisebbségi helyzetének hátrányait mások helyett is példázza Lowry. A szabályokon, intézményeken kívüli kedvtelés csupa szenvedést tartogató teherré lesz. Az utazás, mert sehol sem tud végleg megtelepedni. Az ivás, mert egyre több, követelődőbb a napi fejadag. Az írás, mert mindig kevésnek és hiányosnak ítéli a naponta megtermelt kézirat oldalakat, mert sosem engedhet ki tökéletes művet a keze közül.

Ismerjük a prózairás nagy hivatásosainak megszállottságát, a sokszori fogalmazást, az állandó átírást, a kettőskönyvelői munkafegyelmet és munkateljesítményt. Lowry nem az ő magabiztos, hosszú távú és az utókorra számító gyakorlatukat követi. Levelei tanúsága szerint átgondolt, hetekre-hónapokra osztott munkaterv nélkül dolgozott, az örökkévaló pillanat ígézetében és hisztériájában félt kiadni kezéből a remekművé még nem érlelt kéziratot. A *Vulkán* első, elbeszélésnek készült változatát 1936-ban fogalmazta meg, a regényformával tizenegy évig viaskodott, az 1947-ben megjelent könyv szövegét minden újabb kiadás alkalmából javította, csonkította, bővítette. Kockáztassuk meg a kegyeltsértést: hogy ma nagy regényírónak számít, korai, véletlen halálának is köszönheti Lowry (egy átdolgozott és átírott munkanap után halva találták ágyában, delíriumos fulladásféle ölte meg). Halála után jelentek meg nyomdakész, de fiókban tartogatott, a képtelen, eszményi tökéletesítésre váró novellái és a posztumusz kisregény, a *Pokolkő*. Halála után indult sikerpályájára a *Vulkán*.

Amatőr író az, aki az újkori Isteni Színjátékot kívánja megalkotni, kétségek nélkül vagy kétségeit visszafogva, öt-hat vaskos regényben, a pokol-purgatórium-paradicsom emelkedő fokozataiban, a fent jelzett munkamódszer mániás kényszereivel, már nem fiatalon, csaknem ismeretlenül. Malcolm Lowry egyetlen tárgyilagos (önmaga képességeit és lehetőségeit józanul megfontoló) elképzelése, hogy a megcélzott Színjáték középpontja, alapkönyve a *Vulkán* kell legyen.

Regénymonstrum. A *Vulkán* tehát tizenegy évig készült (ha nem számítjuk be a szerző életében megjelent kiadások javításainak és toldásainak munkatöbbletét), terjedelméhez képest is elképesztően aprólékos műgonddal. A Lowry-jelenség egyik nagy ellentmondása a sok közül,

hogy a *Vulkán* e baromi munka ellenére sem hibátlan regény, ellenkezőleg, formátlan formája, különleges teljesítménye a tudatos szándék és az ösztönös alkat állandó keveredéséből született.

Súlyos regény, lassan adja meg magát olvasójának. Nem abban az értelemben, hogy nehezen érthető. A *Vulkán* némely részei próbára teszik az olvasó türelmét és teherbírását, a zsúfolt szöveg utalásait nyomon követni fárasztó, a jelképrendszer csökönnyösen kitarított elemeit sorra a helyükre illeszteni szinte lehetetlen, de a teljes regény értelmezése nem okoz gondot, ellenkezőleg, az alapmotívumok néha túlságosan is áttetszőek, könnyen és közvetlenül azonosíthatóak. A *Vulkán* közlésének és formájának igazi gondoljai mélyebben rejlenek. Minden nagy regény a mesebeli kásahegyre emlékeztet, anyagában előreküzdve magunkat a holtpontra érkezünk, már nem látjuk be az elindulást, még nem sejtjük a végállomást, előttünk kása, utánunk kása, a regény ezen a vesztglési szakaszon bizonyítja be — a kásafal minőségével előttünk, utánunk —, hogy érdemes-e továbbbrágni.

Ezen a csalhatatlan próbán a *Vulkán* bizonytalanul vizsgálják, a naiv olvasót, az edzett regényteoretikust egyaránt próbára teszi. Egy szélsőséges alkoholista túlméretezett naplója? Átgondolt, transzcendens világkép érvényesítése az óriásira növesztett énfigura és a mellékszereplők arányaira elosztva? A *point of view*, a regényírói nézőpont elméleti és gyakorlati szakemberének fölünyes próbája? Az értékeit vesztett modern világ jelképe egy végletes szenvedély — a szélsőséges alkoholizmus, a dipszomania — ábrándjában?

Önéletrajziség. Malcolm Lowry minden műve önéletrajzi fogantatású; leginkább és legáruklodóbban a nagyregény, a *Vulkán*. Szerzője csak arról tud írni, amit személyesen átélt, megtapasztalt. A *Vulkán* önéletrajziséga nemcsak a (művön kívüli) adattal bizonyítható, hogy Lowry, a gyakorló alkoholista egy rendkívüli alkoholistát állít regénye középontjába. Mélyebben és árúklodóbban autobiografikus: ez a világlátomásnak, világértékelésnek készült regény összes elemeit a főfigura, az alapszemélyiség sorsához kapcsolja, belőle bontja ki. A világ értelmezése a személyiség önazonosítási, öngazolási, menekvésí, vesztglési kísérleteinek és kudarcainak sorozatában valósul meg. Tárnyilagosabb, távolságtartóbb regényírók a világról való elképzelésükhöz keresik meg a hitelesítés anyagát és az anyag feldolgozásának módszerét. Lowry először az önmagából kivetített személyiséget éli át, utána a tárgyi anyagot — Mexikó közegét —, és csak megtapasztalt feltételei birtokában építi világképét a regénybe.

Ez a mindenütt érezhető önéletrajziség Lowry számos művét rontotta el. Mindig önmagáról mintázott énfigurával dolgozik. Sok novellájának, kisregényének belső aránya azért ingatag, mert a fontos mellékszereplők árnyalakok, a főhős elömondói és végszavazói, holott eltervezett rendeltetésük több. Az arányosítás ritka példája a *Pokolkó*: a szokásos Lowryhős mellett, mögött ezúttal nincs szükség fontos mellékalakokra, csak színesítő, gazdagító — az önéletrajzi prózáíró semmit sem felejtő szemével megörzött — peremfigurákra.

A *Vulkán* azért szabadul meg — részben — a behemót önéletrajziség terheitől, mert a regény funkcionális mellékszereplőiben Lowry bölcsen megosztotta, szétosztotta önmagát. A középponti személyiség mellett a

két oldalalak a hős (antihős) hiányzó részeit kelti életre. Hugh, a féltést-
vér politikai elkötelezettségével, radikális tettvágyával, lemosolygott,
irigyelt, elutasított szerepével a Konzul létezésének számúzott elemeit
jeleníti meg. Yvonne, a feleség az önfeláldozó tisztaságot, a megváltás
lehetőségét, az önző én-szerep eszményi ellentétét jelképezi, némiképp
még e nagy regényben is vértelenül.

A figuraelosztás szerkezeti elemén túl az önéletrajzi alkat gátlástalan
megvallásának és stilizáló elfedésének más lehetőségeit is hasznosította
Lowry. Sikerrel, sikertelenül.

Alkoholizmus. Nem ismerünk regényt, amely a kóros szenvedéllyé
lett ivás tünettanát és hátterét aprólékosabban és érzékletesebben közve-
títené, mint a *Vulkán*. Nincs regény, ahol az alkoholt és a benne úszó
alkoholistát ennyire unnánk.

A paradox ellentétpár mindkét fele igaz. A csaknem ötszáz oldalas
regény négyötöd részében a főszereplő ittas, hogy az e helyt telibe találó
jelzőt használjuk. Ittas és nem részeg; mindig annyi alkoholt vesz fel,
hogy ne legyen józan; megszokta az alkoholt, tehát sokat és folyamato-
san kell innia ahhoz, hogy ittas legyen. Tudja, hogy mit akar, tudja,
hogy akarata teljesüléséhez mennyit kell innia.

Hogy miért iszik a Konzul, halasszuk későbbre, most elemezzük a re-
gény örökös képét: miként iszik? Úgy iszik, hogy a fogalom köznap
értelmében szinte sosem lesz részeg, azaz nem ismeri (nem is kívánja)
az alkoholtól használhatatlanná bódult, kikapcsolt tudat állapotát. Az
alkohol (vagy a hasonló szerepű kábítószer) Coleridge és De Quincey,
Hemingway és William S. Burroughs könyveiben a menekülő, tiltakozó
elzárkózás, a kényszerű *másuttlét* kelléke. Lowry, alkoholról értekező
elődeinek-utódainak fölüeny mestere, mást ír meg. A szájöblítőnek hasz-
nált sör és portói, az enyhe whisky, a már derekabb tequila és a végső
várásztal, a mescal a tudat érvényes működését, a külső tevékenység-
formáitól önmagát megfosztó Konzul igazi létezését bontakoztatja ki.
Aki pusztán az abszolút alkoholizmus tünettanára, a regénybe áttett
alkoholizmus stilizációs mintateljesítményére kíváncsi, figyelje meg,
hogy a narkomán állapotleírások sorozatából hiányzik a részegség iro-
dalmi klisérendszere: a dadogás, támolygás, öklendezés, másnapi fej-
fájás, hasonló stereotípiák. Az állandó ivás itt a tudat folytonos feltöl-
tését, a személyiség csakis alkohollal biztosítható létezését, működés-
képességét jelenti.

Az alkoholizmus nem játszik nagyobb szerepet a *Vulkán*ban, mint a
szénilitás a *Lear király*ban, írja kitűnő Lowry-tanulmányában Stephen
Spender. Hatásosan fogalmaz, de nem győz meg. Aki nem ismeri a
mexikói italfajtákat és nem is kíváncsi rájuk, aki önazonosulási képes-
ségének forrását nem kizárólag az alkoholban keresi, az egy idő után túl
soknak találja a *Vulkán* szesztől csepegő lapjait. Lowry önéletrajziséga
túlontúl megterheli a regényt, az üres, félig tele, csordultig tele italos-
pohár képe, az ivás és nem-ivás közti választás dilemmája túl gyakran
és túl egyformán ismétlődik ahhoz, hogy ekkora — ráadásul világmag-
yarázatra is törekvő — regény legfőbb hitelesítési eleme lehessen. Ahol
— nem is kevés részében — a *Vulkán* zsúfolt és túlírt, ott nem jelképei-
nek bonyolultságával, hanem tárgyi kellékeinek egyhangúságával lan-
kasztó.

A hős (antihős) folytonos ivásának tárgyi és helyzeti elemeivel elfáraszt Lowry, de az alkoholizmus szándéka, célja eredménye kidolgozott és meggyőző. Miért issza tönkre magát a Konzul? Miért nem hagyja abba? Nem azért, mert akarná, de nem képes rá, nincs önfegyelme (a *Vulkán* felejthetetlen lapjai a türelempróbák, ahol a Konzul önfegyelmzésének esélyeivel játszik el, rövidebb-hosszabb italszüneteket rendel magának, s amíg jónak látja, derekasan állja is a próbát), hanem mert nem kívánja. Miért nem kívánja? Mert az alkohol védőitala nélkül egy olyan világ részese, tevékeny szereplője kellene legyen, amely világból nem kér részt. Hogy a dipszománia „lételméleti” elem a regényben, bizonyítja, hogy a majdnem mindig ittas Konzul sosem teszi azt, amit köznapi tapasztalatainkból vagy naturalista regényekből jól ismerünk és ununk. Például nem akad össze a nyelve, ellenkezőleg, csakis ittasan képes szerteszt indázó, töredezett mondatfűzésű, de hibátlan logikájú igazmondásra.

Jelkép, asszociáció. Az alkohol rabtartó-szabadító közegén túl a Konzul Mexikóban él. Hogy miként lett a távoli állomáshelyen szolgálatot teljesítő brit államhivatalnok, mi tartja meg elvadulva, mindig ittasan, munkára alig képesen tisztségében, azt Lowry ugyanúgy néhány futó utalással adja tudunkra, amiként az ötszáz oldalas regényben egyszer sem tartja szükségesnek leírni főszereplője küllemét (legfeljebb még mindig töretlen testi erejét említi). A Konzul az önmagát végletekig torzító-szilárdító magatartás mintája, és a táj, ahová beleszorult, Mexikó, az emberi létezés egyszerre valóságos és jelképes területe.

A *Vulkán* egyebek mellett azért nagy regény, mert főszereplőjének látszatra magántörténetét, privát tragédiáját gondosan indokolva veszi körül és határozza meg a történelem. A regény jelen idejű cselekménye a spanyol polgárháború éveiben játszódik, de Lowry későbbi, utólagos tudását is tartalmazza. Hugh fogalmilag kifejtett véleményére a fasiszmus elveiről és eszközeiről a távoli, a fasiszmus fenyegetésétől látszatra érintetlen Mexikó is válaszol. Nemcsak a rendőrség világtájaktól függetlenül fálelmetes, a kelet-európai olvasónak is jól ismert munkamódszerével, szókinccsel, egyértelmű gyakorlatával. A természet, a táj is fenyegető, pusztulást jövendölő. A Popocatepetl közeli, távoli, de mindig látható, párába rejtőző vagy fenyegetően felmagasló csúcsa, a tenger, a szél, a felhőjárás, a nap izzása, csillagok hunyorgása, madarak szárnycsapása, a szerves és szervetlen anyag kifogyhatatlan leltára az ellenséges vagy közönyös külvilág szüntelen jelképeit tolmácsolják.

Az állandó jelképteremtés a *Vulkán* legjellemzőbb építkezési eszköze és a magyarázatok kincsesbányája. A teljes regény értelmezéséhez a részletes szimbólummegfejtéseknek kevés hasznát sejtjük. Annál fontosabb megfigyelni, miért és milyen eredménnyel jelképez Lowry. A természeti és a tárgyi világ elemei egyrészt mindig túlmutatnak önmagukon, érzéki alakjuk mögött valami mást jelentenek, másrészt arra való, hogy útnak indítsák a szereplők, leginkább a Konzul gondolat-társításait. Egy sas a felhőtlen égen vagy kalitkába zárva, a tenger hullámverésének üteme, a Popocatepetl homályos árnya vagy kinyíló krátere: csupa alkalom, hogy a szereplőket asszociálásra készítse és a regény időrétegeit megmozgassa.

A *Vulkán* gondolatársításai nem mindig meggyőzőek. Furcsa tanulság, az amatőr író nyilvánvaló jegye: Lowry aggályosan ügyel, hogy regényének tapasztalatai valósággelemeihez hasonlóan gazdag intellektuális anyag társuljon, a *Vulkán* gondolati képzettársításainak rendeltetése mégis bizonytalan. Esetlegesen és túl hosszúak; közlésük és helyük a regény szerkezetében nem arányos terjedelmükkel. A soknyelvű idézetek, a nagynevű szerzőktől citált gondolatfutatok és töredékinformációk alaposan elnyújtják, túlterhelik a *Vulkánt* és az amatőr író bizonyítják: a mindentudás igazolásának, egyetlen könyvbe zsúfolásának szándékát.

Mint annyi kortársát, Malcolm Lowryt is felszabadította, megbénította Joyce regényírása; az *Ulysses* jelképteremtő és asszociációs technikája. Gyors pillantás az újkori regényirodalom kanyarolataira: Faulkner körülbelül a *Vulkán* nyersfogalmazmányával egyidőben ismeri meg és alkalmazza a joyce-i újításokat, Lowry pedig (leveleiből tudjuk) a *Vulkán* végleges szövegezésekor már ismeri, gyönyörködve és ellenkezve olvassa Faulkner-t. Faulkner már most — rögzítsük mini-filológiai kipillantásunk eredményét — merészebben alkalmazza és sikerebben teremti újja a maga anyagában azt, amit Joyce technikájából megfontoltan eltanult. Lowry, aki két levelében is „gyapotszedő négerket figyelő barbárnak” fitymálja Faulkner-t, hiperintellektuális regényre törekszik és belebonyolódik a jelképes gondolatársításokba. Mondatai, bekezdései sokszor nehezen vagy egyáltalán nem találnak vissza indulási pontjukra; a műveltséganyag kuszan és szervesetlenül gomolyogja körül az eseményeket. Ha a *Vulkán* önmagánál hosszabb regény, leginkább intellektuális asszociációfölöslegével terjed túl célszerű keretein.

Transzcendencia. Bármikor nyerte el végleges szövegét, a *Vulkánt* gondolati közlése és formastruktúrája nem a legújabb korhoz, hanem részint az örökkévalósághoz, részint a harmincas-negyvenes évek regényképzetéhez köti. Dicsérhetjük, vitathatjuk a technikai részletmegoldásokat, de bizonyos, hogy a *Vulkán* a két világháború közti regényirodalom egyik legfontosabb alkotása a „minden egész eltörött” érzéséről. A klasszikus-harmonikus világállapot, és a hozzá tartozó értékek csődjéről a XX. század első felében.

Mondtuk már, a Konzul azért iszik, hogy megmaradhasson önmagának. Vagyis ne kelljen abba a (szerinte nem igazi) világba visszatérnie, amely elől a mexikói konzulság rozoga státusa és a mescalpalackok sövénye mögé sáncolta el magát. Ez magyarazza a képtelen bújócskázást a feleségével, az egyetlennel, akit a megtagadott külvilágból fontosnak érez, aki elhagyja, akit visszakönyörög, aki visszatér, aztán a Konzul az, aki nem hajlandó újraalkotni kapcsolatukat. Összetöri a nő áldozata és szerelme, de ha elfogadná, legalább a jelképes visszatérést vállalná a kinti álvilágba. És a Konzul nem hajlandó visszamenni a fasizmussal fertőzött világba, sem a tevékeny szembeszegülő, sem a tétlen áldozat szerepét nem kívánja. Magányának választott börtönéből elutasítja ugyan a fasizmust, de a történelem felszíni, odafigyelésre alig érdemes jelenségének itéli. Rontása percekkel mérve talán tartós, de múlandó a világ örökkévaló folyamatában.

A regény utolsó harmadában, a tragikus véghez közeledve Lowry ha-

talmas politikai vitát rendez a Konzul és féltestvére között. Álcátlan, szerepjátszástól mentes összecsapást; a mindent kimondás feltételeit az biztosítja, hogy mindkét fél ittas, a Konzul szokásosan és szárnyaló mondatokra képesen, Hugh alkalmilag és a fogalmazásban némiképp gátlva. Formális vitát, amelyet Lowry — tudatosan? szándéka ellenére? — párbeszédből mindinkább a Konzul monológjává, vád- és védőbeszédvé alakít át, és Hugh, a harmincas évek jellegzetesnek szánt, de elfogultan elrajzolt értelmiségi forradalmára, kommunista társutasa alaposan alulmarad.

Ez a jelenet szinte tételesen közli a *Vulkán* világképét, amelynek áttételei a regény sűrű jelképeiből-asszociációiból nem épp könnyen fejthetők ki. A mindig önéletrajzi Lowry a magányos személyiség kalandjai, kibontakozási feltételei, fejlődésfolyamata, hanyatlása, pusztulása köré szerkeszti regényét, az egynél több ember, a csoport, réteg, osztály, nemzet, a bármilyen közösség sorsa és képe írói szemhatárán kívül esik. A földrajzi tér tájain, a közönyösen múlt idő búrájában a magányosan szenvedő, kárhozó, megváltást kereső, nem találó *én* tévelyeg csupán. Ez a világ a mexikói óriásvulkán mindig felremlő árnyával, néma és rikácsoló madarakkal, elfogyhatatlan italosüvegekkel, helyi egyenruhába bújt örök rendőrfigurákkal, országút közepén heverő, agyonvert paraszttal, pitiáner hullarablóval a belevetett ember hiánytalan pokla. Zárt pokol, kozmikus törvényeivel szemben a személyiségparány csak a kiszabott lépcsőfokokat járhatja be a pusztulásig. Malcolm Lowry transzcendens világképe a szerves és szervetlen anyag minden atomjában ott lappangó végzett munkáját jeleníti meg. A transzcendencia a *Vulkán*ban a racionális megismerésen és tapasztaláson túli összefüggéseket sugall: a regény eseménymenetét nem a dolgok okozati összefüggése, nem is az értelmezhető történelem mozgatja, hanem az örökkévaló és kikerülhetetlen végzet. Ilyen az ember, tudatlan csordatársai közegéből elmenekülve így él, önként vállalt magányában önmaga foglyaként, így pusztul el, a megtagadott külvilág romba dőlt értékeinek hátát fordítva.

Jól ismerjük az írótipust, amely csak a magából merített énígura és a kozmikussá stilizált emberiség arányaiban lát és alkot, a közbülső, nem kevés fokokat jelentéktelennek ítéli. Az aránypár következetes megvalósításából nagy líra talán, maradandó regény aligha születhetik. Malcolm Lowry regényírói képességeit, világképének — tudatos? akaratlan? — gyakorlati önhelyesbítését bizonyítja, hogy a Konzult azok pusztítják el, akiknek jelenlétét kínosnak és ellenszenvesnek ítélte ugyan, de szerepük történelmi fontosságát haláláig tagadta.

Eredmény. A *Vulkán* sokarcú és rendhagyó remekmű: világképe a nagy görögökéhez igazodik, de észérvekkel alig ellenőrizhető, gondolatísága kozmikus magyarázat és holtteher, szerkezetépítése, figurateremtése, beszéltetési és társításos módszere a tudatos műgond és a naiv botlás között ingázik.

Lássuk még egyszer, bővítve az ellentétpárokat. Lowry amatőr alkat, de entellektüel is, aki tudását körmönfont áttételekkel jeleníti meg a regényben. A *point of view* követelményeit tudatosan és sikeresen alkalmazza a *Vulkán* nagyobbik felében: az egyes fejezetek harmadik személyű előadásában, de a szereplők, a Konzul, Hugh, Yvonne, M. de

Laruelle szemesugarából látva következnek. A regény második felében, s főként a vége felé aztán mintha elunná a módszert, egyre hanyagabbul, tervszerűtlenül cserélgeti a figurák nézőpontját. Mint egykori forgatókönyvíró, jól ismeri a *flash-back*, az idő visszavetítésének, az idősíkok változtatásának technikáját, látványosan, olykor túl bravúrosan alkalmazza.

Ez eddig tudatos, talán a kelleténél is felkészültebb regényíróra vall. A *Vulkán* különlegessége viszont, hogy a választékos módszereket-eszközöket a szerző önéletrajzisa állandóan keresztezi, a gazdag nyersanyag semlegesíti. Lowry írás közben mindegyre megsérti önmaga elhatározásait. Talán a legnyilvánvalóbb példa: a terjedelmes könyvben az író egyszer sem jut hozzá, hogy a regény nyelvén kifejtse, milyennek látja azokat az emberi értékeket, amelyeknek csődje elől a szeszüvegek védősánca mögé húzódott vissza a Konzul. A *Vulkán* esetében nem az elsietett, hanem a túlhordott regény tanulságain érdemes eltöprengeni. Lowry, említettük, tizenegy évig tervezte, írta, újrírta, csiszolta ezt a regényt, s a végső szöveg mégis olyan következtelenségekkel, elvé tésekkel, aránytalanságokkal terhes, hogy — a tényeket nem ismerve — gyors és ösztönös íróra gyanakodnánk.

Malcolm Lowry, mint a kor annyi szorgalmas tanítványa, eltanulta a modern epika látásmódjából, formatechnikájából az eltanulhatót, de egyedi sorsa a közvetlen okokhoz nem köthető szorongás, lelkifurdalás, vezeklés különleges regényét íratta meg. Végső benyomásunk szerint a *Vulkán* tapasztalati élményanyaga hitelesebb az intellektuális körfítésnél, elemi erejű tudósítása a személyiség pusztulásáról maradandóbb, mint a transzcendens viláértelmezés szándéka. Ott is szuggesztív szöveg, ahol az aprólékos lélekújítás módszere közömbösen hagy, az irracionális gondolatközlés taszít.

A Konzult megölik, véletlenül, kikerülhetetlenül, Lowry meghalt, mielőtt a pokol mellé az eltervezett purgatóriumot és paradicsomot megírta volna.

Idő előtt? Idejében? Kétkeldejünk, mindig többet tudó túlélők, a paradicsomi regény sikerében, sőt, elkészülési feltételeiben, lehetőségeiben?

A gátlásos, mesterekhez alkalmazkodni akaró alkoholista, a véletlenül angol író Malcolm Lowry végül is megvalósította önmagát. Nem ritkította meg élményeit, nem fogta vissza igazi hangját, vállalta a szóáradatos dikciót. A XX. századi regény nagy iskoláskönyvében a *Vulkán* nem találja helyét a győztes, befulladt, ígéretes irányzatok fejezetei között. Megoldásait és hiányait önmagában hordozza, magányos teljesítmény, példáját csak hasznosítja, nem folytatja a mai regény.